

บันทึกภูมิปัญญาหมอพื้นบ้าน: กรณีหมอสมยศ สุริยฉาย หมอพื้นบ้านรักษามะเร็ง

ภัทร วาสนา*, จิราภรณ์ บุญมาก

กองคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยและแพทย์พื้นบ้านไทย

* ผู้รับผิดชอบบทความ: patvasana@gmail.com

บทนำ

การใช้ยาสมุนไพรในการบำบัดโรคและอาการเจ็บป่วยต่าง ๆ นับเป็นภูมิปัญญาการแพทย์พื้นบ้านด้านสุขภาพที่ประชาชนใช้ดูแลสุขภาพและความเจ็บป่วยของตนเองมาอย่างช้านาน ซึ่งเป็นองค์ความรู้ที่มีความสัมพันธ์กับวัฒนธรรมท้องถิ่นที่ได้รับการสืบทอดผ่านประสบการณ์และสะสมการเรียนรู้จากการปฏิบัติภายใต้บริบทของสังคมและวัฒนธรรมเฉพาะ ดังเช่น พ่อหมอสมยศ สุริยฉาย หมอพื้นบ้านจังหวัดชุมพรเป็นหนึ่งใน 149 คนจากหมอพื้นบ้านรักษามะเร็งทั่วประเทศที่กองคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยและแพทย์พื้นบ้านไทยได้ดำเนินการศึกษาและสำรวจจำนวนหมอพื้นบ้านที่มีความชำนาญในการใช้ยาสมุนไพรรักษาผู้ป่วยโรคมะเร็งและมีตำรับยาสมุนไพรรักษาโรคมะเร็งสูตรที่ได้รับการสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ อีกทั้งยังคงให้การรักษาผู้ป่วยมะเร็งในชุมชนอย่างต่อเนื่อง ตำรับยาสมุนไพรพื้นบ้านเฉพาะสูตรของพ่อหมอสมยศเป็นที่รู้จักและเป็นทางเลือกหนึ่งของผู้ป่วยมะเร็งด้านทั้งในชุมชนและจังหวัดใกล้เคียงที่แวะเวียนเข้ามาให้พ่อหมอดูแลและรักษาทั้งทางกายและทางจิตใจอย่างไม่ขาดสาย พ่อหมอสมยศจะใช้ตำรับยาสมุนไพรเฉพาะ

สูตรควบคุมไปกับการใช้คาถาอาคมปลุกเสกยารักษาผู้ป่วย เชื่อกันว่าจะทำให้ยาสมุนไพรมีประสิทธิภาพมากขึ้น อีกทั้งยังเป็นการสร้างขวัญกำลังใจให้แก่ผู้ป่วยอีกด้วย พ่อหมอสมยศได้ตั้งปณิธานในใจไว้ว่า “จะต้องรักษาด้วยใจ โดยไม่คิดค่าตอบแทน เพราะยาเป็นยาธรรมชาติ ถ้าคนไข้หาย ก็สบายใจและมีความสุข” ด้วยความมุ่งมั่นและความตั้งใจในการรักษาผู้ป่วยของพ่อหมอสมยศ ทำให้พ่อหมอสมยศเป็นที่เคารพนับถือและศรัทธาของชุมชน อีกทั้งยังเป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชนในหมู่บ้านมายาวนาน

ชีวประวัติและการเรียนรู้วิชาหมอพื้นบ้าน

พ่อหมอสมยศเกิดวันที่ 4 มีนาคม พ.ศ. 2478 ปัจจุบันอายุ 84 ปี อาศัยอยู่ตำบลบ้านนา อำเภอเมืองจังหวัดชุมพร แต่งงานกับนางเนียบ สุริยฉาย มีบุตรธิดาจำนวน 6 คน เสียชีวิตไปแล้ว 1 คน พ่อหมอสมยศจบการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ที่โรงเรียนวัดเชิงกระ อำเภอเมือง จังหวัดชุมพร และจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ที่โรงเรียนชุมพรศึกษา จังหวัดชุมพร ต่อมาได้บวชเรียนได้ศึกษาทางธรรมจนจบธรรมศึกษาชั้นเอกและศึกษาบาลีจนสอบได้เปรียญธรรม 5 ประโยค

ภาพที่ 1 หมอสมยศ สุริย์ฉาย

ในขณะที่พ่อหมอสมยศบวชพระ ณ วัดเชิงกระ หลวงพ่อบัว กณฺหฺโกล ได้ถ่ายทอดตำรับยาสมุนไพรที่ใช้รักษาโรคฝีและโรคต่อมน้ำเหลือง ในสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 นำมาใช้รักษาโรคฝีประจำรอย เป็นฝีที่มีลักษณะเป็นฝีที่ผุดเรียงกันเป็นแถวรอบ ลำคอ ตำราแพทย์แผนไทยระบุสาเหตุของการเกิดโรคฝีประจำรอยไว้ว่า เกิดจากการกระทบ กระแทก บอบช้ำบริเวณลำคอในขณะที่คลอດ แต่จะแสดงอาการในภายหลัง บางรายเป็นตั้งแต่เด็ก แต่บางรายเป็นตอนอายุ 15, 20 หรือ 30 ปีก็มี ซึ่งตำรับยาสมุนไพรดังกล่าว เป็นตำรับยาที่ถูกจารึกไว้เป็นอักษร ขอมบนกำแพงวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัด นครศรีธรรมราช แต่หลวงพ่อบัวจำส่วนประกอบในตำรับยาได้ไม่ครบ จึงให้พ่อหมอสมยศเดินทางไปวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร เพื่อรวบรวมส่วนประกอบสมุนไพรในตำรับยาดังกล่าวมาจนครบ

จากการเดินทางไปรวบรวมตำรับยาในครั้งนั้น ทำให้พ่อหมอสมยศสนใจเรื่องยาสมุนไพรมากขึ้น จนกลายเป็นแรงบันดาลใจในการศึกษาต่อของพ่อหมอสมยศ ต่อมาในปีพ.ศ. 2500 พ่อหมอสมยศได้เดินทางไปศึกษาวิชาความรู้ด้านการใช้ยาสมุนไพรที่วัดพระเชตุพลวิมลมังคลาราม ราชวรมหาวิหาร

กรุงเทพมหานคร หรือ วัดโพธิ์ โดยมีหลวงพ่อบัว เป็นผู้ถ่ายทอดวิชาความรู้ด้านยาสมุนไพร ทั้งในด้านวิธีการตั้งตำรับยาสมุนไพรและขั้นตอนการปรุงยาสมุนไพร ต่อมาในปีพ.ศ. 2509 พ่อหมอสมยศเริ่มรักษาคนไข้รายแรก ซึ่งเป็นน้องชายของตนเอง ป่วยเป็นโรคฝีประจำรอย มีอาการต่อมน้ำเหลืองบวม โตรอบบริเวณลำคอหลายจุด พ่อหมอสมยศได้ตำตำรับยาสมุนไพรที่ได้รับการถ่ายทอดจากหลวงพ่อบัว ผสมผสานกับใช้วิชาความรู้ด้านยาสมุนไพรที่ได้รับถ่ายทอดจากหลวงพ่อบัวรักษาน้องชายจนหาย ทำให้เป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวาง นับจากนั้นจึงเป็นจุดเริ่มต้นของการรักษาผู้ป่วยเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน

ความชำนาญด้านการรักษา

ปัจจุบันพ่อหมอสมยศได้ใช้วิชาความรู้ด้านยาสมุนไพรที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากพระอาจารย์ ทั้งสองท่านรักษาผู้ป่วยมานานกว่า 50 ปี จากประสบการณ์การรักษาพบว่า ตำรับยาสมุนไพรเฉพาะสูตรใช้ได้ดีในผู้ป่วยโรคมะเร็งเต้านมและผู้ป่วยที่มีอาการต่อมน้ำเหลืองบริเวณรักแร้และคอ บวม โต ผิดปกติ นอกจากนี้ พ่อหมอสมยศยังสามารถรักษาโรคเรื้อรังและโรคในเด็ก อีกทั้งยังสามารถต่อกระดูกในผู้ป่วยกระดูกหักได้อีกด้วย ผู้ป่วยส่วนใหญ่ที่ได้รับการรักษากับพ่อหมอสมยศ มักป่วยเป็นโรคมะเร็งเต้านม มะเร็งปากมดลูก และมะเร็งต่อมน้ำเหลืองที่ได้รับการวินิจฉัยโรคมาจากโรงพยาบาลแล้ว ว่าป่วยเป็นโรค มะเร็ง แล้วจึงเดินทางมารักษากับพ่อหมอสมยศด้วยตนเอง โดยพ่อหมอสมยศจะปรุงยาสมุนไพรเฉพาะสูตรของตนเอง จ่ายให้กับผู้ป่วยโรคมะเร็งเต้านมและอาการต่อมน้ำเหลืองตามบริเวณต่าง ๆ ภายในร่างกาย ด้วยตำรับยาสมุนไพรตำรับเดียวกันและมีอัตราส่วนของพืชวัตถุในตำรับยาดังกล่าวเท่ากัน แต่ระยะเวลา

ในการกินยาจะไม่เท่ากัน ขึ้นอยู่กับอาการหนักและเบาของผู้ป่วย โดยในระหว่างการรักษาผู้ป่วยสามารถใช้ควบคู่กับยาแผนปัจจุบันได้

การตรวจวินิจฉัยโรค

โดยปกติผู้ป่วยจะมารับการรักษาจากพ่อหมอสมยศที่บ้าน พ่อหมอสมยศใช้วิธีตรวจวินิจฉัยโรคจากการพิจารณาโรคด้วยการซักประวัติ สอบถามอาการทั่วไปของผู้ป่วย รวมทั้งผลตรวจจากโรงพยาบาลว่าป่วยเป็นมะเร็งอะไร ระยะที่เท่าไร แล้วจึงจัดเตรียมและปรุงตำรับยาสมุนไพรเฉพาะสูตรให้แก่ผู้ป่วย รวมทั้งแนะนำวิธีการกินยาให้กับผู้ป่วย พร้อมกับบอกกล่าวข้อห้ามและข้อควรระวัง อาทิเช่น อาหารแสลง เป็นต้น

การรักษา

พ่อหมอสมยศใช้ตำรับยาสมุนไพรในการบำบัดและรักษาผู้ป่วยที่ได้รับการถ่ายทอดวิชามาจากอาจารย์ทั้งสองเป็นหลัก ส่วนใหญ่เป็นสมุนไพรที่หาได้ในท้องถิ่น พ่อหมอสมยศจะจัดเตรียมยาสมุนไพร

เฉพาะสูตรให้แก่ผู้ป่วยด้วยตนเอง ร่วมกับการประกอบพิธีกรรมที่มีการใช้บริกรรมคาถาที่ละเอียดอ่อนและซับซ้อนเป็นอย่างมาก โดยมีคาถาปลุกเสกยาทั้งก่อนการปรุงยาและระหว่างขั้นตอนการผสมตัวยา นับเป็นการรักษาทางด้านจิตใจอย่างหนึ่ง

ตำรับยาสมุนไพรเฉพาะสูตร

ตำรับยาสมุนไพรเฉพาะสูตรของพ่อหมอสมยศเป็นตำรับยาสมุนไพรรักษามะเร็งของหมอพื้นบ้านที่ได้รับการคัดเลือก เพื่อนำไปศึกษาฤทธิ์ทางชีวภาพเบื้องต้นเกี่ยวกับความเป็นพิษต่อเซลล์มะเร็งเต้านม (ชนิด MCF-7 และ SKBR-3) ภายใต้โครงการศึกษาและพัฒนาการใช้ภูมิปัญญาหมอพื้นบ้านในการรักษาผู้ป่วยมะเร็ง กองคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยและแพทย์พื้นบ้านไทย กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก ประกอบไปด้วยพืชวัตถุทั้งสิ้น 10 ชนิด ตัวยาหลักที่พ่อหมอสมยศใช้รักษามะเร็ง ได้แก่ หนุ่ยหนูต้นและต้นปากกา หรือที่พ่อหมอสมยศเรียกว่า ต้นหมากหมก เนื่องจากตำรับยาสมุนไพรเฉพาะสูตรของพ่อหมอสมยศ จึงขอสงวนสิทธิ์ในการเปิดเผยอัตราส่วนภายในตำรับซึ่งมีรายละเอียดส่วนประกอบของพืชวัตถุ 10 ชนิดในตำรับยาดังตารางที่ 1

ขั้นตอนการเตรียมยา

ขั้นตอนการจัดเตรียมยาสมุนไพรให้แก่ผู้ป่วย พ่อหมอสมยศจะไม่ให้ผู้ป่วยเข้ามาในพื้นที่เตรียมยาเด็ดขาด แต่ญาติสามารถเข้ามาดูได้ โดยจะประกอบพิธีกรรมการจัดเตรียมตำรับยาสมุนไพรเฉพาะวันอังคารและวันเสาร์เท่านั้น เนื่องจากเป็นวันที่มีพลังกำลังแรง ถ้าทำพิธีการปรุงยาในสองวันนี้ เชื่อว่าจะส่งผลให้มีสรรพคุณที่ดีมากขึ้น โดยมีขั้นตอนดังนี้

ภาพที่ 2 พิธีกรรมปลุกเสกยาสมุนไพร

ตารางที่ 1

ลำดับ	ชื่อสมุนไพร	ชื่อวิทยาศาสตร์	ส่วนที่ใช้
1	ขี้เหล็ก	<i>Senna siamea</i> (Lam.) Irwin & Barneby	ตา/ปุ่ม
2	ข้าวเย็นเหนือ	<i>Smilax china</i> L.	หัว
3	ปรงทะเล	<i>Cycas rumphii</i> Miq.	หัว
4	มะม่วงคั่น	<i>Mangifera quadrifida</i> Jack var. <i>quadrifida</i>	ตา/ปุ่ม
5	ปากกา	<i>Adenia penangiana</i> (G. Don) W.J. de Wilde	หัว
6	กำแพงเจ็ดชั้น	<i>Salacia chinensis</i> L.	เถา
7	หญ้าหนูต้น	<i>Dianella ensifolia</i> (L.) DC.	ส่วนเหนือดิน
8	ขอบชะนาง	<i>Pouzolzia hirta</i> (Blume) Hassk.	ส่วนเหนือดิน
9	กรูงเขมา	<i>Cissampelos pareira</i> L.	ราก
10	หัวร้อยรู	<i>Hydnophytum formicarum</i> Jack	หัว

ขั้นตอนที่ 1 พิธีไหว้ครู

อุปกรณ์ที่ใช้ในการไหว้ครู ได้แก่ ดอกไม้ 3 ดอก
 รูป 3 ดอก เทียน 1 เล่ม จากนั้นสวดคาถากำกับยาตาม
 ตำรา แล้วตั้งนะโม 3 จบ เป่าไปที่ยานั้นพร้อมสวดมนต์
 ภาษาขอม ดังนี้ “กะ ขะ คะ ฆะ งะ จะ ฉะ ชะ ฌะ ญะ
 ตะ ฒะ ทะ ฐะ ณะ ปะ ฝะ พะ ภะ มะ ยะ ระ ละ วะ สะ
 หะ อะ ยานี้ดีดี”

ขั้นตอนที่ 2 เขียนยันต์ตรีสิงเหที่กันหม้อ

พ่อหมอสมยศจะใช้ปากกาเขียนยันต์ตรีสิงเห
 ที่บริเวณกันหม้อ ซึ่งในขณะที่เขียนพ่อหมอสมยศ
 จะท่องคาถาควบคู่กันไปด้วย โดยเชื่อว่ายันต์ตรีสิง
 เหที่เขียนไว้ที่กันหม้อยาณี จะช่วยควบคุมตัวยามี
 สรรพคุณที่ดีมากขึ้น

ขั้นตอนที่ 3 ใส่ยาสมุนไพรลงในหม้อ

นำสมุนไพรทั้ง 10 ชนิด ใส่ลงในหม้อ โดยเรียง
 ลำดับดังนี้ ปุ่มขี้เหล็ก หัวร้อยรู หัวปากกา กรูงเขมา
 ข้าวเย็นเหนือ ขอบชะนาง หญ้าหนูต้น กำแพงเจ็ดชั้น
 ปุ่มมะม่วงคั่น และหัวปรงทะเล ตามลำดับ

ภาพที่ 3 ยันต์ตรีสิงเห

ภาพที่ 4 การเขียนยันต์ตรีสิงเห

ภาพที่ 5 ตำรับยาสมุนไพรรักษามะเร็งเฉพาะสูตร

ขั้นตอนที่ 4 สวดกำกับยา

เมื่อใส่สมุนไพรตามลำดับดังกล่าวจนครบ จึงสวดกำกับยาอีกครั้ง โดยการตั้งนะโม 3 จบ สวดคาถาอาการ 32 (ทวัตติงสาการ) คาถาวิปัสสิต (อาณานาฎิยปริตร) และสวดปาฏิโมกข์ เป็นอันเสร็จพิธี โดยยา 1 หม้อ สามารถกินได้ 1 เดือน โดยให้ผู้ป่วยมารับยาต่อเนื่องจนกว่าจะหาย หรือมีอาการดีขึ้น

ขั้นตอนการตัวยา

1. ใส่ น้ำให้ท่วมตัวยา
2. ต้มเคี่ยวให้เดือด โดยเปิดฝาหม้อไว้ใช้เวลาประมาณ 20 นาที
3. กินครั้งละ $\frac{1}{2}$ แก้ว ก่อนอาหาร 3 เวลา เช้า กลางวัน เย็น กินต่อเนื่องจนครบ 1 เดือน

การอุ่นยา

ผู้ป่วยจะต้องอุ่นยาทุกวัน วันละ 1 ครั้ง ถ้าน้ำยาลดลงจนเหลือ 3 นิ้ว ให้เติมน้ำให้ท่วมยา แล้วต้มจนเดือดอีกครั้ง

การถ่ายทอดภูมิปัญญา

การถ่ายทอดภูมิปัญญาของหมอสมยศ จะถ่ายทอดให้เฉพาะบุคคลในครอบครัวเท่านั้น ปัจจุบันหมอสมยศได้ถ่ายทอดวิชาความรู้ด้านยาสมุนไพร

และขั้นตอนการใช้บริการคาถาต่าง ๆ ให้แก่นางสุพรรณี สงตะไล ลูกสาวคนโตของครอบครัว ซึ่งปัจจุบันยังประกอบอาชีพค้าขาย แต่ก็ยังมาช่วยพ่อหมอสมยศตรวจและรักษาผู้ป่วยเป็นประจำ

บทสรุป

ภูมิปัญญาการแพทย์พื้นบ้านจึงเป็นอีกทางเลือกหนึ่งที่ประชาชนยังคงให้การยอมรับและศรัทธาต่อกระบวนการและวิธีการรักษากับหมอพื้นบ้าน โดยอาศัยรากฐานจากประสบการณ์ ความเชื่อและศานาเป็นเวลานานกว่า 50 ปี ที่พ่อหมอสมยศ สุริย์ฉาย ได้ทุ่มเททั้งร่างกายและแรงใจดูแลรักษาผู้ป่วยให้คลายทุกข์และหายจากความเจ็บป่วยด้วยสองมือกับอีกหนึ่งใจที่ทุ่มเทดูแลรักษาผู้ป่วย จนกลายเป็นหมอพื้นบ้านที่เป็นที่รักใคร่นับถือและเป็นที่พึ่งของคนในชุมชนอำเภอเมืองจังหวัดชุมพรและในพื้นที่ห่างไกลตลอดจนปัจจุบัน

เอกสารอ้างอิง

1. Royal institute of Thailand. Dictionary of medical and pharmaceutical science, Royal Institute of Thailand. 4th ed. Bangkok: Printing Press of the Agricultural Cooperative Federation of Thailand, Limited; 2015. p. 298. (in Thai)
2. Kulsomboon S. Knowledge management of Thai indigenous medicine: A decade of experience to revive folk wisdom in community health care. Bangkok: Printing Press of the Agricultural Cooperative Federation of Thailand, Limited; 2012. p. 1-3. (in Thai)
3. Aonchomchan D. The development of Thai indigenous massage for health care and reinforce income in community. Nonthaburi: Thai indigenous medicine, Department of Thai Traditional and Alternative Medicine, Ministry of Public Health; 2005.
4. Vasana P, Krapoorit C (Interviewer). Herbal remedies for cancers. Folk healer from Chomphorn province interview document: case study of Por Mor Somyos Surichai: 26-29 Apr 2015; Chomphorn province: (Photocopy); 2015.